

Jak s žáky odhalovat záměr autora a potenciální adresáty textu

Seriál k novému RVP, 8. část

IVANA BALNEROVÁ, ŠTĚPÁNKA HÝBLOVÁ KLUMPAROVÁ

„Pro kritickou gramotnost je potřeba být obeznámen s tím, že každý, kdo něco sděluje (autor, mluvčí...), chce tím u druhého něčeho dosáhnout. (...) Autoři si mohou svůj záměr uvědomovat více nebo méně, jejich představa o adresátovi může být mlhavá, nebo naopak zcela jasná. Kriticky gramotný člověk však počítá s tím, že komunikace záměrná je a že má cíl.“¹ Další díl seriálu o základní gramotnosti čtenářské a pisatelské od autorů z programu Pomáháme školám k úspěchu Nadace The Kellner Family Foundation se zaměřuje na lekce pro odhalování záměru autora.

Plánování lekce pro 3. ročník

Při plánování lekce jsme přemýšlely o tom, kterou část z komponenty *Autor, text, adresát* vybrat, protože nebylo možné cílit na všechny její části v jedné vyučovací hodině. Vybraly jsme proto pouze první část: *Žák odhaduje v přiměřeně náročném textu zřetelný autorský záměr a určuje, co konkrétně v textu působí na něj jako na čtenáře.*

S dovedností odhalovat záměr autora se mí žáci už dříve setkávali v různých kontextech. Ve čtenářských lekcích, kde na základě ilustrací nebo textu odhadovali, proč autor text napsal, proč obrázek nakreslil zrovna takto, čeho tím chtěl docílit. V dílně psaní děti záměrně píšou texty, kterými chtějí své spolužáky vystrašit, rozesmát, vyvolat v nich napětí. Ve druhém pololetí 3. ročníku jsme také zkoušeli psát text se záměrem informovat a díky tomu jsme objevovali znaky těchto textů.

Aby byl cíl pro žáky dosažitelný, bylo potřeba najít text, ve kterém bude záměr autora snadno uchopitelný a zároveň obsah textu bude pro děti blízký, poutavý tématem, zpracováním. Když jsme objevily text O. Hrabala ze sbírky *Tasemnice hledá byt*, oceňovaly jsme na něm téma puberty, které pro některé žáky začínalo být aktuální nebo ho důvěrně znali ze soužití se sourozencem. Připadala nám také zajímavá kombinace básně a informačního textu. Zároveň v básni autor používá slova, která jsou dětem blízká (hotspot, wifi, šušně), a díky tomu mohly odhalovat záměr autora i na základě volby slov.

Plánování lekce pro 7. ročník

Vzhledem k dřívějším zkušenostem žáků mi připadalo přirozené zvolit tento cíl: *Žák vysvětluje, proč by různí adresáti i skupiny adresátů mohli na text reagovat různě. S pojmy adresát, skupina adresátů pracujeme v dílně čtení při promýšlení toho, komu a proč bychom knihu doporučili, v dílně psaní při zkoumání toho, co by mohlo adresáty zaujmout a vtáhnout do textu (zde je většinou adresátem třída), a v dílně vyjadřování při přípravě mluveného projevu či recitace pro posluchače ve třídě.*

V návaznosti na cíl jsem začala hledat vhodný, lehce kontroverzní mediální text, který by měl potenciál vyvolat v různých čtenářích silné emoce a přimět je konfrontovat své postoje či názory s těmi, které se objevují v textu. Text o kočkách jako o nelítostných predátorech výše uvedené aspekty splňoval. Navíc v sedmé třídě je poměrně velká skupina milovnic koček i žáků, kteří mají ke kočkám neutrální či odtažitý vztah. Tato skutečnost tvořila živnou půdu pro čtenářský zážitek i pro následnou živou diskusi.

Před samotnou lekcí jsme nejprve v dílně čtení promýšleli, jak by mou knihu četl žák 3. třídy a jak by na ni reagoval. Následně si každý žák stejné otázky pokládal nad svou knihou a své odpovědi si zapisoval do záznamů z četby. V navazující dílně čtení jsme pak uvažovali o tom, jak by na mou knihu reagovali dva spolužáci z naší třídy (jeden s podobným literárním vkusem a jeden s odlišným), své uvažování o adresátech si žáci opět zapisovali.

¹ KOŠTÁLOVÁ, H., HAUSENBLAS, O., ŠAFRÁNKOVÁ, K. a M. ŠLAPAL. *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka*. Praha: Česká školní inspekce, 2010. 65 s. Dostupné také z: www.csicr.cz.

Co mají lekce společného?

Při hledání textů jsme přemýšlely o svých žácích, aby je text zaujal svým tématem a v obou textech (aniž bychom se domluvily) hrálo hlavní roli zvíře. V každém textu mělo ovšem zvíře jiný účel. Hrabal k žákům prostřednictvím fretky promlouvá o něčem podstatném, ožehavém (o tématu puberty a změny vztahu dospívajícího k rodičům) a zároveň dítěti umožňuje odstup od tohoto tématu. Kočka domácí je obecně vnímána jako domácí mazlíček, nebo dokonce člen rodiny, zatímco autor mediálního textu nabourává představu o tom, jaká kočka je, představuje ji jako nelitostného predátora, který má na svědomí vyhynutí mnoha živočišných druhů.

V evokaci se ani jedna z nás nezaměřila na odhalování tématu hodiny ani na to, co žáci už o tématu vědí, ale dávaly jsme žákům příležitost si zvědomit, co už zažili, prošli vzhledem k cíli, jaké dovednosti si už osvojili. Evokování dovedností bylo možné také díky tomu, že se žáci setkávají se záměrem autora a adresátem v češtině napříč všemi formáty (ve čtenářských lekcích a v dílnách čtení, psaní a vyjadřování).

Obě lekce jsme vystavely na čtenářském zážitku, protože jsme přesvědčené, že bez vlastní zkušenosti s tím, jaké

emoce v nich text vyvolává, jak na ně působí, by žáci mohli jen stěží uvažovat o záměrech autora nebo o různých adresátech a jejich reakcích na text.

U každého textu se nám zřejmě vždy nepodaří s jistotou určit záměr autora a jeho zamýšleného adresáta, ale rozhodně je naplňování této komponenty důležitým předpokladem k tomu, aby se z našich žáků stávali kriticky myslící čtenáři.

Doplňující materiály k textu:



V seriálu už vyšlo:

- UM 09/2025: Jak na vaší škole rozvíjet čtenářskou a pisatelskou gramotnost
- UM 10/2025: Proč je nezbytné rozvíjet čtenářství a pisatelství všech žáků ve všech třídách a ve všech předmětech
- UM 11/2025: Fakt – názor – domněnka
- UM 12/2025: Jak svobodné čtení pomáhá žákům v sebeuvědomění a sebevyjádření
- UM 1/2026: Jak dílny psaní pomáhají dětem najít svůj hlas (pouze online)
- UM 3/2026: Jak pomáhá čtení při výuce oborů
- UM 4/2026: Opusťme automat: Čtenářskou gramotnost nelze nechat na češtinářích



Ivana Balnerová, učitelka
1. stupně, ZŠ Františka kardinála
Tomáška Studénka, pedagogická
konzultantka PŠÚ



Štěpánka Hýblová Klumparová,
učitelka češtiny na 2. stupni, MŠ a ZŠ
Movere v Kralupech nad Vltavou,
členka odborného týmu PŠÚ



NEMUSÍTE NA TO BÝT SAMI

POTŘEBUJETE SE PORADIT O SITUACI VE ŠKOLE?
CHCETE SE UJISTIT, ŽE VÁŠ POSTUP JE SPRÁVNÝ?
NEBO JE TOHO PROSTĚ JEN MOC?

ZAVOLEJTE NA LINKU PRO RODINU A ŠKOLU!
STAČÍ VYTOČIT 116 000.

NAŠI VYŠKOLENÍ KRIZOVÍ INTERVENTI VÁS VYSLECHNOU
A NASMĚRÚJÍ, ABYSTE NAŠLI SPRÁVNOU CESTU.

VOLEJTE
ANONYMNĚ - BEZPLATNĚ - NONSTOP

116 000